

1576 RUDOLF II.			1611 MATYÁS
1572 BARTOLOMĚJSKÁ NOC		1598 EDIKT NANTSKÝ	
	1588 VÍTEZSTVÍ NAD ŠPANĚLSKEM NA MOŘI	1603 NÁSTUP STUARTOVŮ	
1571 BITVA U LEPANTA	1581 VYHLÁŠENÍ SAMOSTATNOSTI NIZOZEMÍ		
			1613 NÁSTUP ROMANOVŮ
1575 ČESKÁ KONFESE 1576 NÁSTUP RUDOLFA II.		1609 RUDOLFŮV MAJESTÁT	1618 DEFENESTRACE
1570	1580	1590	1600
			1610
			1620

DĚJINY ČESKÝCH ZEMÍ

České země byly **stavovskou monarchií**. To znamená, že stavy měly velký podíl na politické moci. Víte, že stavy bývaly obvykle tři – šlechta, měšťanstvo a duchovenstvo. Duchovenstvo však v Čechách v důsledku husitství své postavení ztratilo, a tak nemohlo mít podíl na moci. Stavy v Čechách tedy tvořili **vyšší šlechta (panstvo)**, **nižší šlechta (rytířstvo)** a **měšťané** královských měst, v ostatních zemích Koruny české ještě duchovenstvo.

ČESKÉ ZEMĚ ZA VLÁDY FERDINANDA I.

Víte, že po smrti Ludvíka Jagellonského nastoupil v roce 1526 na český trůn jeho švagr **Ferdinand Habsburský**. Pamatujete si také, že ve vedlejších zemích Koruny české (Morava, Slezsko) byl Ferdinand za krále **přijat**, ale v Čechách byl **zvolen**, a umíte vysvětlit proč.

Pro svou manželku nechal Ferdinand I. vystavět nedaleko Pražského hradu letohrádek, který se po ní jmenuje letohrádek královny Anny. Je známý také pod názvem Belveder.

Situace Ferdinanda I. nebyla nijak jednoduchá. Země, které ovládal, tedy **habsburské soustátí** ve střední Evropě, netvořily zpočátku jeden celek. Šlo o svazek samostatných států spojených pouze osobou panovníka. Protože osoba se latinsky řekne *persona*, hovoříme o **personální unii**. Ferdinand byl tudíž v Čechách králem českým, v Uhrách králem uherským a v Rakousku arcivévodou rakouským (a od roku 1556 také císařem Svaté říše římské). Jednotlivé země často nebraly zřetel na to, že Ferdinand vládne ještě jinému státu. Proto se panovník potýkal s řadou potíží. V Čechách narážel na tři zásadní problémy: náboženství, způsob vlády a skutečnost, že panuje v personální unii.

✓ Vzpomeňte si, kdo tvořil „prozatímní vládu“ stanovenou čáslavským sněmem, a porovnejte to s tím, které stavy byly v Čechách v 16. století.

Ferdinand I. Habsburský

Když byl Ferdinand zvolen českým králem, musel českým stavům potvrdit jejich privilegia:

Oznamujeme tímto listem všem:

...že přikli jsme compactata mezi svatým concilium Basilejským a slavným královstvím Českým a markrabstvím Moravským zjednaná a učiněná, aby zase v svú pevnost vstúpila a přivedena byla a skutečně zachována.

...přikli jsme, že zachovati máme řád a zvyklosti starodávní království Českého.

...přikli jsme žádných cizozemcův, duchovních ani světských, na úřady zemské, dvorské ani městské ani duchovní nesázeti než Čechy, ani jimi zámkův a měst Koruny české osazovati a jim jich svěřovati.

...přikli jsme každý stav zvláště při jich právích, řádích, privilegiích, svobodách, vysazení, zvyklostech, obdarování, což kterému stavu náleží, zachovati.

✓ Přepište text do moderní češtiny. Pomůže vám vyučující českého jazyka.

✓ Vysvětlíte svými slovy, k čemu se v jednotlivých odstavcích Ferdinand zavazuje.

SVATÁ ŘÍŠE ŘÍMSKÁ	1517 PRVNÍ LUTHEROVO VYSTOUPENÍ	1555 AUGSBURSKÝ MÍR
FRANCIE		
ANGLIE	1534 VZNIK ANGLIKÁNSKÉ CÍRKVE	1558 NÁSTUP ALŽBĚTY I.
PYRENEJSKÝ POL.		1556 ROZDĚLENÍ HABSBURKŮ (SP. A RAK. VĚTVY)
MUSLIMOVÉ	1526 BITVA U MOHÁČE	
SLOVANÉ		1547 IVAN IV. CAREM
ČESKÉ ZEMĚ	1526 BITVA U MOHÁČE, NÁSTUP HABSBURKŮ	1556 FERDINAND I. PRÍCHOD JEZUITŮ
	1520	1530
		1540
		1550
		1560

✓ Prostudujte si rodokmen a s jeho pomocí určete, v jakém příbuzenském poměru byli:

- Ludvík Jagellonský a Ferdinand I.
- Ferdinand I. a Karel V.
- Maxmilián II. a Marie (kromě toho, že byli manželé)
- Filip II. a Anna (kromě toho, že byli manželé)
- Rudolf II. a Filip II.
- Rudolf II. a Ferdinand II.

✓ Zjistěte, jací nejbližší příbuzní mohou uzavřít sňatek podle našich současných zákonů. Poradí vám vyučující občanské výchovy. Porušili by někteří z Habsburků uvedených v tomto rodokmenu svým sňatkem naše zákony?

✓ Jaké hrozí nebezpečí, když spolu blízcí příbuzní mají potomky? Poradí vám vyučující přírodopisu.

✓ ✗ Zjistěte, proč se dceři Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské říkalo „Šílená“. Udělejte si o ní referát.

✓ Rudolf II. trpěl duševní chorobou. Mohl ji po někom zdědit? Zkuste zjistit, o jakou chorobu pravděpodobně šlo. Jak se dnes léčí? Mohou se lidé s touto chorobou zapojit do běžného života?

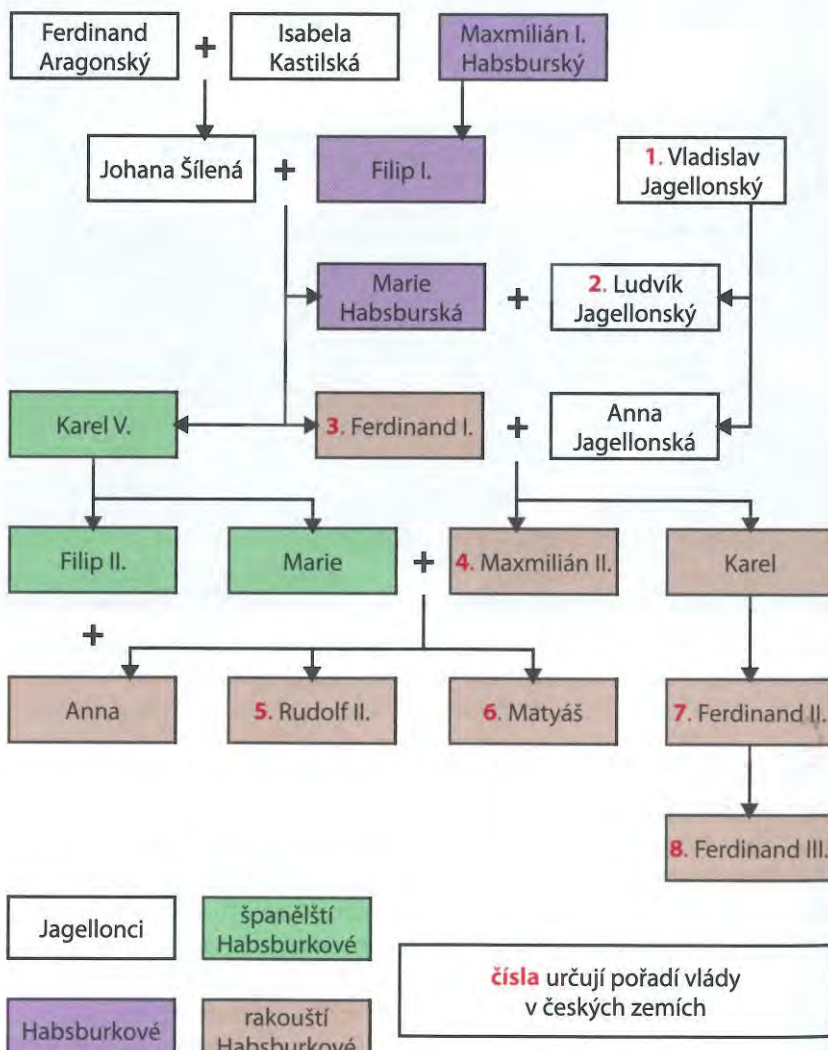
STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ

Rozpory mezi panovníkem a českými stavy se vyhrtily v letech 1546–1547 v souvislosti s náboženskou válkou, kterou vedl Ferdinandův bratr Karel V. proti německým protestantům. Karel požádal Ferdinanda o vojenskou podporu. Když Ferdinand nařídil svolat zemskou hotovost, aby mohl bratrovi vyrazit na pomoc, české stavy odmítly. Ferdinand a Karel však tentokrát nad německými protestanty zvítězili, Ferdinand se do Čech vrátil jako vítěz a vzpurné stavy patřičně potrestal. Kromě popravý několika osob a konfiskace majetku některých šlechticů se zaměřil především proti měštům. Nejenže přišla o majetek a řadu privilegií, ale byla omezena i jejich samospráva a dohled nad nimi získali královští úředníci. Česká města tak v podstatě přestala být stavem.

✓ Zkuste přijít na to, proč čeští stavové odmítli svolat zemskou hotovost. Jeden důvod byl zákonný.

Náboženství: Ferdinand I. byl katolík, ale většina Čechů patřila k nekatolíkům. Ferdinand sice při volbě slíbil, že bude dodržovat kompakťata, ale místo toho začal s **rekatolizací**. Ta byla ovšem na území, kde převažovali nekatolíci, velmi obtížná. V roce 1556 Ferdinand přivedl do Prahy **jezuity**. Jezuité byli mnišským řádem, který se věnoval **misijní činnosti**, tedy šíření katolické víry, a to nejen v nekatolických částech Evropy, ale i na jiných kontinentech. Převážná část obyvatelstva přesto setrvala u nekatolické víry. Čeští nekatolíci však **nebyli jednotní**. Během 15. století kromě různých směrů husitství vznikla ze stejných základů **jednota bratrská** a od počátku reformace sem začalo pronikat **luterství**. Protože luterství bylo augsburským mírem z roku 1555 v zásadě povoleným náboženstvím, přestupovali k němu někteří čeští nekatolíci, aby se tak vyhnuli rekatolizačnímu nátlaku.

Způsob vlády: České země byly sice stavovskou monarchií, ale Ferdinand byl zvyklý na **absolutistickou vládu** a tu v Čechách také prosazoval. Nutně se tak musel dostat do střetu s českými stavy. To vedlo dokonce k **prvnímu stavovskému povstání**, které se Ferdinandovi podařilo potlačit a moc stavů (zvláště měšťanstva) poté omezit.

Rodokmen Jagellonců a Habsburků

1570	1576 RUDOLF II. 1572 BARTOLOMĚJSKÁ NOC	1580	1588 VÍTEZSTVÍ NAD ŠPANĚLSKEM NA MOŘI 1581 VYHLÁŠENÍ SAMOSTATNOSTI NIZOZEMÍ	1590	1598 EDIKT NANTSKÝ 1603 NÁSTUP STUARTOVŮ	1600	1611 MATYÁS 1609 RUDOLFOV MAJESTÁT 1611 MATYÁS	1610	1611 MATYÁS 1618 DEFESTRACE	1620
------	---	------	--	------	---	------	--	------	--------------------------------	------

Touto listinou Ferdinand potvrdzoval českým stavům, že byl zvolen z jejich vůle. V listině se výslovně pravi, že král uznává, že byl zvolen z vůle stavů, a nikoli z nějakého závazku (tj. proto, že by měl dědický nárok).

Personální unie: Ferdinand jako panovník několika států musel řídit všechny dohromady, ale stavy jednotlivých zemí se chtěly starat jen o své záležitosti – proto např. české stavy nechápaly, proč by měly dávat Ferdinandovi peníze na války s Turky, které se přece týkaly Uher. Aby mohl Ferdinand tak obrovské soustátí vůbec řídit, musel nutně začít s **centralizací**: ve Vídni zřídil nové **ústřední úřady**, které měly na starost správu země a jimž byly podřízeny úřady jednotlivých zemí habsburského soustátí. Tyto ústřední úřady **podléhaly přímo panovníkovi**. Společně byly také řízeny finanční záležitosti celé monarchie. Při centralizaci narážel Ferdinand na odpor stavů ve všech zemích, kterým vládl, a zvláště v **Čechách**. I to bylo příčinou stavovského povstání, o němž už byla zmínka.

- Které stavy byly v Čechách? Proč zde netvořilo duchovenstvo samostatný stav?
- Vysvětlete, co je to personální unie.
- S jakými problémy se Ferdinand při vládě v Čechách potýkal?
- Jaká byla náboženská situace v Čechách v době Ferdinandovy vlády? Jak probíhala rekatolizace?
- Jak se lišilo Ferdinandovo pojetí vlády od stavovského?
- Proč začal Ferdinand s centralizací a v čem spočívala?
- Vysvětlete, proč došlo v Čechách ke stavovskému povstání. Jak dopadlo?

MAXMILIÁN II. A ČESKÁ KONFESE

Příznivější situace pro nekatolíky nastala v Čechách po nástupu Ferdinandova syna Maxmiliána II. v roce 1564. Maxmilián byl sice samozřejmě katolík, ale vědělo se o něm, že je tajně nakloněn protestantskému náboženství. Nekatolíci toho chtěli využít a pokusili se prosadit náboženskou svobodu. Husité a jednota bratrská se dohodli na **náboženském kompromisu**, přijatelném pro obě církve. Nazvali jej **Česká konfese**. Českou konfesi předložili čeští stavové Maxmiliánovi ke schválení na sněmu roku 1575. Schválení České konfese si kladli jako podmínku přijetí Maxmiliánova syna Rudolfa za českého krále.

Po porážce stavovského povstání vydal Ferdinand I. sbírku dokumentů o těchto událostech, která měla celou věc vysvětlovat z jeho pohledu. Jako odpověď napsal o tomtéž učené historické pojednání pan Sixt z Ottersdorfu, v době povstání hlavní mluvčí městského stavu. Snažil se naopak události líčit z pohledu povstalců.

✓ Zkuste přečíst začátek Sixtovy Historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546 a 1547.

✓ Zjistěte, kdy se v moderních českých dějinách vláda pokoušela podobně jako Ferdinand nějakou závažnou událost zkrlesleně vysvětlovat. Jak na to lidé reagovali?

OPATŘENÍ FERDINANDA I. PROTI ROMŮM

Zatímco v 15. století byli Romové přijímání v Evropě vcelku vstřícně, od počátku 16. století se jejich postavení výrazně změnilo. Příčinou nedůvěry a nepřátelství k Romům byla jejich odlišnost (odlišné zvyklosti, pro Evropany nesrozumitelný jazyk, tmavší plet). Jako kočovníci se Romové neživili zemědělstvím, které bylo pokládáno za nejpočetnější způsob získání obživy, a to také vzbuzovalo podezření a dohady, jak obživu získávají. Mezi obyvatelstvem se navíc šířily domněnky o jejich přísluhování tureckým nájezdníkům, kteří tehdy ohrožovali Evropu. Proto na většině evropského území docházelo k pronásledování Romů a české země nebyly výjimkou. Král Ferdinand I. vydal v roce 1545 nařízení o vypořádání kočovných Romů ze země, později ještě zpřísněné: vůči dopadeným Romům bylo dovoleno použít fyzického násilí.

SVATÁ ŘÍŠE ŘÍMSKÁ	1517 PRVNÍ LUTHEROVO VYSTOUPENÍ			1555 AUGSBURSKÝ MÍR
FRANCIE				
ANGLIE		1534 VZNIK ANGLIKÁNSKÉ CÍRKVE		1558 NÁSTUP ALŽBĚTY I.
PYRENEJSKÝ POL.				1556 ROZDĚLENÍ HABSBUKŮ (ŠP. A RAK. VĚTVY)
MUSLIMOVÉ	1526 BITVA U MOHÁČE			
SLOVANÉ			1547 IVAN IV. CAREM	
ČESKÉ ZEMĚ	1526 BITVA U MOHÁČE, NÁSTUP HABSBUKŮ			1556 FERDINAND I., PŘÍCHOD JEZUITŮ
	1520	1530	1540	1550
				1560

Pohled na Prahu z roku 1562. Zkuste s pomocí plánu Prahy zjistit, kde asi musel malíř stát, aby Prahu zachytil právě z tohoto pohledu.

Maxmilián s konfesí sice **ústně souhlasil**, ale písemně svůj souhlas nikdy nepotvrdil. Ostatně hned následujícího roku zemřel.

- Vysvětlete, co je to Česká konfese.
- Proč ji asi Maxmilián nepotvrdil písemně? Myslíte, že by ji potvrdil, i kdyby žil déle? Svůj názor odůvodněte.

RUDOLF II.

Po Maxmiliánově smrti se vlády ujal jeho syn **Rudolf II.** vychovaný na španělském katolickém dvoře. Rudolf přenesl své sídlo z Vídně do **Prahy**, kde bylo s ohledem na neustálou tureckou hrozbu bezpečněji; Praha se mu také více líbila. Protože byl Rudolf zároveň císařem Svaté říše římské, význam Prahy nesmírně vzrostl. Sjížděli se sem nejen vyslanci cizích států a papeže, ale i umělci a učenci z celé Evropy. Praha se tak stala **důležitým kulturním centrem**.

Rudolf II. miloval vědu a umění a ochotně na svém dvoře podpořoval jak **seriózní vědce**, například astronomy **Tychona Brahe** či **Johanna Keplera**, tak i pochybné **alchymisty**, kteří tvrdili, že dokážou vyrobit zlato či elixír nesmrtnosti. Rudolf byl také mecenášem mnoha umělců, vynakládal obrovské sumy za **nákupy uměleckých děl**, obrazů a nejrůznějších **kuriozit**. V sálech se svými sbírkami trávil Rudolf mnoho času.

Rudolf se nikdy neoženil a neměl dědice trůnu. Kromě toho trpěl duševní chorobou, která se s věkem zhoršovala a znemožňovala mu vládnout. Toho využíval jeho mladší bratr **Matyáš**, který se snažil získat vládu pro sebe. Matyášovi se podařilo získat na svou stranu **uherské, rakouské a moravské stavy**, které nebyly spokojeny s tím, jak Rudolf vládne, a v roce **1608** Rudolfa donutil, aby mu v těchto zemích postoupil vládu. Čeští stavové zůstali i za těchto okolností Rudolfovi věrní, za odměnu si však vynutili **povolení náboženské svobody**. Listina, kterou Rudolf roku **1609** vydal, se podle něj nazývá **Rudolfův majestát**. Je to vlastně povolení České konfese a **zrovnoprávnění nekatolických vyznání s katolickým**. Nikdo v Čechách nesměl být nucen k žádnému

Maxmilián II.

✓ Maxmilián II. zavedl v roce 1566 novou oficiální měnovou jednotku – stříbrný tolar. Ten platil až do roku 1750. Zjistěte, jak přišla mince ke svému jménu a která současná měna se podle ní nazývá.

1576 RUDOLF II.				1611 MATYÁŠ
1572 BARTOLOMĚJSKÁ NOC		1588 VÍTĚZSTVÍ NAD ŠPANEĚLSKEM NA MOŘI	1598 EDIKT NANTSKÝ	
	1581 VYHLÁŠENÍ SAMOSTATNOSTI NIZOZEMÍ		1603 NÁSTUP STUARTOVČŮ	
1571 BITVA U LEPANTA				1613 NÁSTUP ROMANOVČŮ
1575 ČESKÁ KONFESE 1576 NÁSTUP RUDOLFA II.			1609 RUDOLFŮV MAJESTÁT	1611 MATYÁŠ
				1618 DEFENESTRACE
1570	1580	1590	1600	1610

Giuseppe Arcimboldo [džuzeppe arčimboldo] rád maloval portréty lidí složené z ovoce, zeleniny či různých předmětů. Porovnejte oba portréty Rudolfa II. Podařilo se Arcimboldovi zachytit jeho podobu?

náboženství proti své vůli. Každý šlechtic, měšťan a dokonce i poddaný si směl sám zvolit vyznání. V té době byla taková náboženská svoboda v Evropě ojedinělá.

V roce 1611 nastoupil na český trůn Matyáš; znamenalo to také počátek další vlny **rekatolizace**. Matyáš odmítal dodržovat Rudolfův majestát, což vedlo k náboženským nepokojům a ke **stavovskému povstání**. To pak přerostlo v **třicetiletou válku**, o níž se dozvíte v další kapitole.

Podle pověstí sídlili v době Rudolfa II. ve Zlaté uličce na Pražském hradě alchymisté. Ve skutečnosti patřily maličké domky střelcům.

- Jak se z Prahy stalo významné kulturní centrum Evropy?
- Co vedlo Rudolfa II. k tomu, že vydal Majestát zaručující náboženskou svobodu?
- Co vydání Rudolfova majestátu znamenalo?
- Jak se změnila situace v Čechách po nástupu Matyáše na trůn? Který panovník před Matyášem rekatolizoval české země?

Johannes Kepler byl sice výborný astronom, ale musel si přivydělávat jako astrolog. Ačkoli byl v císařských službách, císař mu platil velmi nepravidelně a Kepler byl neustále bez prostředků. Horoskop si u něj nechal udělat i Albrecht z Valdštejna, jeden z nejslavnějších vojevůdců třicetileté války.

✓ Jaký je rozdíl mezi astronomií a astrologií? Co je to horoskop?

✓ Víte, v jakém znamení jste se narodili? Jaká další znamení existují? Jak souvisejí znamení se souhvězdími?

✓ Astrologové rozdělili znamení do čtyř skupin. Každou skupinu ovládá jeden živel. Zjistěte, o jaké živly se jedná.

✓ Vysvětlete úsloví „to je ve hvězdách“.

✓ Rudolf II. toužil po tom, aby mu alchymisté vyrobili zlato. Je to možné? Poradí vám vyučující chemie.

Rudolfův majestát prý rozřízl nůžkami císař Ferdinand II., který vládl v Čechách od roku 1619. Tím dal zřetelně najevo svůj postoj k nekatolíkům.

DĚJINY ŽIDŮ V

V průběhu 15. a 16. století dosáhly české stavy vypovězení Židů ze všech královských měst kromě Prahy a Kolína. Ferdinand I. je dokonce dvakrát vypověděl i z Prahy – poprvé pod záminkou, že Židé zavinili požár města v roce 1541. Lepší časy nastaly pro Židy za vlády Rudolfa II. Ten se prý setkal i s učeným vrchním zemským rabínem Jehudou Löwem ben Becalel. Rabín Löw [lév] byl osobním přítelem astronoma Tychona Brahe. Na císařském dvoře působil „dvorní Žid“ Rudolfa II., Mordechaj Maisel [majzl], primas pražského židovského ghetta, který se významně zasloužil o rozvoj stavební činnosti v ghettu. Dnes je po něm pojmenována jedna ulice v pražské čtvrti Josefov na místě, kde ghetto stávalo.

✓ Zjistěte, kdo je to primas.

✓ Vypráví se, že rabín Löw vyrobil umělého člověka – Golema. Seznamte se s touto pověstí. Který je nejznámější český film, v němž Golem vystupuje?

✗ Připravte si o rabínu Löwovi referát.

✓ Podle pověstí je Golem ukryt na půdě Staronové synagogy v Praze. Mezi jinými ho tam hledal (marně) i „zuřivý reportér“ Egon Ervín Kisch [kiš]. Zjistěte, kdo to byl.

✓ V jakém slohu je Staronová synagoga vybudovaná?

✓ Židovských hřbitovů podobných tomu na obrázku je v naší republice více. Zjistěte, zda je židovský hřbitov někde ve vašem okolí.

SHRNUTÍ

Seznámili jste se s dějinami českých zemí v 16. století po nástupu Habsburků na český trůn. Víte, že u nás Habsburkové vládli až do konce první světové války, tedy do roku 1918, a že habsburskou monarchii tvořilo několik zpočátku téměř samostatných států, které umíte vyjmenovat. Zapamatovali jste si, že takovému typu soustátí, kdy má několik států stejného panovníka, se říká personální unie. Habsburkové se na začátku své vlády v českých zemích potýkali s řadou problémů, které dovedete jistě pojmenovat, když si vzpomenete na dobu Ferdinanda I. Umíte také vysvětlit, v čem byly kořeny těchto potíží. Události českých dějin tohoto století jste schopni posuzovat v evropském kontextu, tedy v souvislosti s tím, co se dělo v okolních státech. Nejdůležitější je souvislost s reformací, hlavně s reformací v Německu. Jistě vám neuniklo, že české stavy vystupovaly v prvním století vlády Habsburků velmi sebevědomě. V této kapitole jste se dozvěděli, že došlo dokonce ke dvěma stavovským povstáním. První se Habsburkům podařilo potlačit; jak to dopadlo s druhým, se dočtete v další kapitole.

- Jak souviselo první stavovské povstání se situací ve Svaté říši římské?
- Co znamenalo vyhlášení augsburského míru pro české nekatolíky?
- Jak se dotkla českých zemí turecká expanze?

SLOVNÍČEK

alchymista – středověký chemik

astrologie – předpovídání lidských osudů z postavení hvězd

elixír – tajemný, zázračný či kouzelný nápoj

jednota bratrská – církev, která vyrostla z husitství, ale úplně se osamostatnila od církevní instituce v Římě

kompromis – dohoda na základě oboustranných ústupků

konfese – náboženské vyznání

konfiskace – zabavení majetku státem

kuriozita – zvláštnost

misijní činnost, misie – vysílání křes-

ťanských kazatelů do oblastí, kde není křesťanství známo, aby tam tuto víru šířili. Misijní činnost ale prováděli katoličtí kněží i na území, kde se rozšířilo nekatolické vyznání. Jednu slavnou misi znáte z učiva o Velké Moravě – je to příchod Konstantina a Metoděje na naše území.

personální unie – spojení dvou či více států v jeden celek osobou společného panovníka; takto spojené státy jsou jinak samostatné (zůstávají jim jejich zákony, zřízení, měna atd.)

seriózní – řádný, důvěryhodný

VÝSLOVNOST A SKLOŇOVÁNÍ

Giuseppe Arcimboldo [džuzepe arčimboldo]

Johannes Kepler [johanes], 2. p. Johanna

Tycho Brahe, 2. p. Tychona Brahe

Židovský hřbitov